

pris, som landet verkligen för exporten erhållit och för importen utbetalat, var väl äfven det bristfälligt, och fraktens inberäkning oriktigt. Men onekligt är, att det gaf förnuftigare siffror, än de nuförtiden angifna.

Påkalladt synes åtminstone, att för hvarje gång skulle erinras om beräkningssättet, nemligen att värdet är utsatt efter varornas gångbara pris i eget land. För exporten må detsamma också anses sammanfalla med det, som erhålles i utlandet. Men att i importvarornas pris ingår tull, omkostnad inom landet och större eller mindre handelsvinst, är uppenbar sak. Det kunde därför ingalunda anses för irrationellt, att, sedan importvärdet uppgifvits, allmänheten till upplysning från detsamma göra ett afdrag af visst procenttal för nyssanfödda poster. Det torde också kunna påstås, att ett afdrag af 20 % ingalunda vore för stort. Ett sådant afdrag skulle minska det nu uppgifna importvärdet ungefär för 1877 med 30 miljoner, för 1876 med 20 miljoner.

Trävaruexporten uppgifves endast i penningvärde. Att detta för 1877 är för högt beräknadt, är möjligt. Men det har äfven från annat håll konstaterats, att Finlands trävaruexport 1877 var större än någonsin – oaktadt de dåliga handelskonjunkturerna och den i England förut öfverfyllda marknaden. Märkligt nog var kvantiteten af exporterade sågade varor äfven vid juni månads utgång detta år öfver 50 % större, än vid samma tid 1877. Den tidiga seglationen kan väl hafva medverkat härtill. Men afsättning har uppenbarligen alltså icke saknats; huru oförmånlig den än må hafva varit. Och härom säges mycket ondt. Äfven pappersutförseln var större än både 1877 och 1876, föga mindre än 1877. Och märkas bör, att sistanfödda två artiklar, såsom gående till Ryssland, äro oberoende af sjöfartens öppnande.

J. V. S.

30

198 SOCIALISMEN.

Morgonbladet n:o 187 och 189, 14. och 16. VIII 1878

I.

Socialismen har i sitt frö och såsom förhandenvarande anspråk funnits till i alla civiliserade länder, på alla tider. Orsaken är, att i dem social olikhet alltid måste finnas. Denna vexer med civilisationen. Ju mera hos ett folk nationalförmögenheten ökas, desto större rikedom hopas på enskilda händer. Att äfven de rikas antal ökas, verkar icke till olikhetens utjämning. Ty de besittningslösas antal ökas i vida större proportion.

Att denna olikhet icke blott väcker afund utan äfven känslan af liden orättvisa, är gifven sak. Hos de kristna folken har, så länge religionsläran och kyrkan egt större inflytande, denna känsla mera eller mindre tillbakahållits af tron, att jordlifvet är blott en skola, en pröfningsstid, och att för alla dess lidanden finnes en ersättning bortom grafven. Ja fattigdomen har gällt för en förtjenst, till och med för ett fribref för himmelriket. Men äfven under den fastaste trosperiod har likväl socialismen sällat sig till de religiösa rörelserna, och dess anspråk hafva kunnat tillbakavisas endast genom vapenmakt. I närvarande tid, då de kyrkliga banden lossats i jernbredd med de politiska, har sagda, olikheten jemning makt, om icke försvunnit, likväl betydligt försvagats. Först med politisk frihet har socialismen kunnat blifva en teori, och de besittningslösa massorna ett politiskt parti. Är valrätten

50

inskränkt, föranleder detta konspirationer eller, om tryckfrihet och församlingsfrihet medgifver det, öppen agitation för politisk jemlikhet, vanligen alltid med tanken på ekonomisk jemlikhet i bakhåll.

När äntligen den allmänna valrätten kommer härtill, kan socialismen uppträda såsom lagligt berättigad politisk trosbekännelse. Att jemt åhöra läran predikas blir ett tråkigt idem p:r idem. Men att få ledarena till lagstiftare, det är ett praktiskt mål. Antagligen torde mången bland massorna hålla sig unnan, så länge upproret är enda vägen att förverkliga läran. Men då rörelsen nu fått laglig form och lagligt skydd, är det föga underligt, att alla de, som intet ega och intet kunna förlora, sluta sig till partiet. Främst verkar det, att med hvarje steg framåt i liberala politiska institutioner agitatorerna få ett friare spelrum. Ett sådant embete är en lönande affär. Det synes numera vanligen förenas med yrket af tidningsutgifvare eller redaktör. Anhängarena få i dessa tidningar alla dagens nyheter, kommenterade i deras smak och det socialistiska kramet på köpet. Penninguppoffringen för hvar man är icke stor, men sammanlagd gifver den vederbörande rika skördar. Tyskland har länge egt en stark skara af det der såkallade litterära proletarietet. För denna har socialismen öppnat en rik källa till förvärf; och man återfinner derföre i alla nutidens socialistiska rörelser litterärt bildade tyskar. Täflan i annan litteratur är svår. Men det socialistiska författarskapet är lätt inlärdt och för alla, som lidit nederlag i den öfriga bokmarknaden, är denna branche en temligen säker tillflykt. Hvarje tidning föder naturligtvis sin skara af korrespondenter och prenumerantsamlare m. m., och brödstycket ger sålunda affall åt många.

Allvarliga, endast af öfvertygelse ledda förkämpar torde socialismen föga haft i något annat land än i Frankrike, nemligen på Simonisternas och Fourieristernas tid. I Tyskland har Lasalle ansetts för den renaste. Men af hans nu uppdagade intima brevexling har med förvåning erfarits, att äfven för honom penningen var hufvudsak, hvilken han behöfde för att kunna föra ett kräsligt och halfliderligt lif. Hos de öfriga lärer ingen ens förutsatt sann öfvertygelse och oegennyttia. Något sådant kan icke heller sägas om anhängarena, men det kan icke heller af dem fordras. Förbättrandet af deras ställning, större andel i denna världens goda, utgör deras öppet uttalade sträfvande. Detta är renaste egennyttia. Men denna är hos dem loflig, emedan sträfvandet för en lyckligare tillvaro öfverhufvud är berättigadt, ja sannt menskligt och lofvärdt. Att under närvarande samhällsordning detta sträfvande endast undantagsvis krönes af framgång, är för dem nog klart. Inget under alltså, att de lyssna till spådomen om ett annat samhällstillstånd, som skulle likställa alla människors lott. Men ingen af dem kan ega någon på insigt grundad öfvertygelse om ett sådant samhällstillstånds möjlighet, – säkert ganska få ens en blind tro på detta kommande jubileum. Goda talare ur hopen uppträda på socialismmötena. Men deras talang visar sig i utläggandet af det närvarande slafveriets förfärlighet och af kapitalets rofferier, medan sjelfva lärans utläggning oföränderligt är en och samma inlärd lex. Om någon öfvertygelse hos massorna kan derföre än mindre än hos ledarena blifva fråga, ifall man icke som sådan räknar den hos dem säkert allmänna åsigten, att en förmögenhetsdelning voro en högst önskvärd och förträfflig sak. Man kan icke ens antaga, att massan skulle intressera sig för ett framtida statsskick i öfverensstämmelse med socialismens läror. Har den närvarande arbetaregenerationen ingen utsigt att se sin belägenhet förändrad, så är säkert kommande generationers öde för det stora flertalet likgiltigt. Äfven bland bildade politiskt verksamma män i alla länder, i

10

20

30

40

50

hvilka författningsstrider pågå, är deras antal icke ringa, som ledas endast af utsigt till egen omedelbar fördel af vunnen makt med åtföljande inkomster. Och det vore för mycket begärdt, att den okunniga, af nöd eller halfnöd tryckta arbetaren skulle utan hopp om egen lyckligare framtid sträfva endast för kommande släktens bästa.

Om nu förhållandena äro sådana, som de i korthet här skildrats – och med bästa vilja att göra socialismen rättvisa är det omöjligt att komma till någon annan uppfattning af desamma – så är det väl en ren narraktighet att tro, att någon motbevisning mot lärorna skall kunna motverka den socialistiska rörelsen. De, som förstå bevisningen, gifva sig endast skenet af öfvertygelse om lärans sanning, och de, som tro på densamma, förstå hvarken läran eller motbevisningen. Härtill kommer, att för människor, som förneka historiens vittnesbörd, ingen motbevisning kan finnas. Men socialismen, som förkastar familjebandet och den privata eganderätten, kasserar härigenom mensklighetens hittillsvarande historiska utveckling, och vill i dess ställe sätta en splitterny af Lasalle's, Marx's, Bebel's & C:o uppfinning. Det enda, såsom man skulle tycka slående bevis, som mot socialismen kan anföras, är följande: När behållningen af all produktion delas jemnt mellan dem, som till densamma bidragit, uppstår ingen besparing, d. v. s. intet nytt kapital. Vexer icke kapitalet, den behållna nationalförmögenheten, så kan ett land icke föda en vexande befolkning, än mindre tillfredsställa en stigande civilisations ökade behof. Skarpt och i originel form har detta framhållits i en nyligen i Zürich utgifven, mycket lofordad skrift: »Die sogenannte soziale Frage oder die neueste Volksverdummung von Eduard Fries.» Men det kan väl på förhand sägas, att äfven denna bevisning är bortkastad. Ty då den socialistiska staten är en imaginerad framtidsstat, hvarmed ännu aldrig gjorts försök, om icke delvis i den Spartanska republiken, hvilken säkert icke skulle behaga vår tids socialister, så har fantasin fritt spel att låta den nya statsmakten afhjelpa alla lärans olägenheter. Socialisterna kunna alltså låta statsmakten, som i sin hand skall förena ledningen af all produktion och vara den enda kapitalisten, äfven vara den, som sparar och ökar kapitalet. Att sålunda om kapitaltillvexten skall vara densamma, som för närvarande på alla enskilda kapitalisters händer, arbetarens andel af produktionen icke kunde blifva större, än den nu är, kan socialismen möta med erinran, att likväl den andel, hvilken de lyckligare lottade nu konsumera utöfver daglönarens magra traktamente, komme att fördelas på alla. Huru oändligt ringa detta tillskott vore, fördeladt på miljoner händer, sky de säkert att beräkna. Det berättades 1848, att till baron Rothschild i Frankfurt kommit ett par »vrövlare», som läto honom förstå att, sedan i någon folkförsamling beslutats, att all förmögenhet skulle delas, de nu voro komna, för att utfå sin andel af hans rikedom. Baronerna mottog dem mycket lugnt, underrättade dem om, hvad de säkert icke kände, att Tysklands folkmängd var 40 miljoner, samt att han, baron, råkade vara egare af just 40 miljoner thaler – troligen ett för vrövlarna lika okänt faktum, ehuru summan måste förefallit dem ganska respektabel. Hans kalkyl, att alltså hvarje tysk man och qvinna af honom borde erhålla jemnt en thaler, torde de icke kunnat bestrida. Och som denna thaler genast gafs åt hvar och en af dem såsom dem tillkommande andel, fingo de dermed aftråda. Detta var en stor lott, emedan den utgick ur ett redan hopadt kapital. Men skulle den utgått ur den del af den årliga tillvexten, som baronen för eget behof använde, skulle den kanske utgjort endast en tusendel af en thaler.

Den citerade författaren, Fries, är en Darwinist, dubblerad af en tysk filosof af Schopenhauers skola. Med Darwin visar han, att det är en obeveklig naturlag, att i kampen för tillvaron den starkare uttränger den svagare, och med Schopenhauer tröstar han dem, som härvid blifva de lidande, dermed, att människans lif nödvändigtvis är eländigt, och att hon icke har annat att göra, än bära sitt elände så godt hon kan. Felet i alla bedömanden af socialismens läror ligger i hans tanke i bedömarens falska optimism, då de sjelfva tro och söka inbilla andra, att världens gång kan förbättras. Han vill, att det skall sägas rent ut, att det välstånd för alla, socialisterna eftersträfva, strider mot naturens och historiens ordning och derföre aldrig någonsin kan vinnas.

10

Bevisningsmetoden derhän; men slutsatsens sanning kan icke betviflas. Vår egen så beprisade samtid, så högt upplyst och så enormt riktad med medel, hvilka öka människans makt öfver naturen, och likväl allmännare, än någon föregående tid ansatt af pauperismen, lemnar härför det mest talande bevis.

«n:o 189»

Historien visar väl intet exempel på någon allmän förmögenhetsdelning i något land. Men väl har mångenstädes på vidt skilda tider stor omflyttning af egendom egt rum under en mer eller mindre laglig form. De katolska kyrkogodsens indragning och reduktionen äro sådana exempel i vårt land. Ingenstädes har dock, sedan Wilhelm eröfrarens tid, någon egendomsomflyttning försiggått i så stor skala, som genom den stora revolutionen i Frankrike.

20

Ingen har tviflat derpå, att icke den konfiskerade jordegendomens sönderstyckande och bortgifvande åt miljoner nya egare gaf revolutionen ett så starkt medhåll hos massan af folket. Men ingen torde ännu så öppet, som den celebra författaren H. Taine i 2:a afdelningen af arbetet: *Les origines de la France moderne*, hafva uttalat och så skarpt bevisat, att denna egendomsomflyttning var hela revolutionens egentliga kärna. Slutsatsen af hans sakrika undersökning är, att den utgör revolutionens grund och dess historiska betydelse, ehuru denna prydt sig med de stora orden »frihet, broderlighet och jemlikhet.» I öfrigt hafva revolutionsmännen i honom en sträng domare; och berättelsen om massornas kring hela Frankrike rofgirighet och af den framkallade, ofta kannibaliska mordlust och grymheter, hvilka han skoningslöst uppräknar, kan göra en läsare sjuk. Och likväl har förf. ännu icke kommit till konventet och revolutionsdomstolarne och guillotinen. Det är derföre icke underligt, att den såsom materialist och republikan hyllade författaren genom detta sitt arbete ådrog sig trosförvandternas vrede, så att en storm vexte mot hans inväljande i Franska akademien. Mot förmodan synas herrar darvinister, positivister m. m. blifva för revolutionsmän och samhällsförbättrare af alla slag svårare fiskar att fjälla, än de mest inbitna doktrinärer. På det obarmhertigaste visar Taine det dårhusmässiga i nationalförsamlingens och den lagstiftandes dekreter och konstitution samt huru dessa, ända från den så nobla afsägelsen af privilegierna, framtingades af pariserpöbelns skrån, hvilken blifvit förstärkt af 200 000 vagabonder från landsorten och af upproriska blusklädda soldater. »De hungriga advokaternas ihåliga fraser» få uppbära talrika uträkkelser. Välbekommet, herrar Gambetta, Favre & konsorter! Sjelfva den stora hjeltebragden, bastiljens stormning, reducerar han till ett par hundra invaliders, för hjeltarne oblodiga kapitulation, hvilka efteråt kylde sitt mod med kringbärande af guvernörens och andras afskurna, på pikar stuckna hufvuden. Detta blef från den dagen ett alldagligt parisernöje, som troget härmades

30

40

50

öfver hela landet. I brist på bättre kringförde gaminerna i procession afhuggna »katthufvuden». Förhoppningsfull ungdom!

Såsom känt, tillgick jordegendomens fördelning i den form, att de makthafvande utgåfvo sedlar, assignater, som skulle inlösas genom försäljning af de konfiskerade adliga och kyrkliga godsens, och som äfven skulle af kronan mottagas i liqvid för köpeskillingen Men bönderna sörjde därför, att godsens blefvo lediga genom att plundra och förstöra »slotten,» d. v. s. herrgårdarne, och genom att aftvinga egarena deras åtkomsthändingar – ty alla privilegier voro ju högtidligt afskaffade, och eganderätten till jorden var i böndernas ögon det skadligaste privilegium. I talrika fall slutades akten med mord. Lösdrifvare, förrymda fångar och andra brottslingar förstärkte äfven dessa skaror och utförde de gröfsta missdåden. Oadeliga småherrar och »advokater», som lidit af adelns anseende, biträdde med råd och äfven i dåd. All på landet bosatt adel flydde till städerna, utvisades från de mindre, fann ett temporärt skydd i de större, men hade slutligen ingen annan tillflykt än utlandet. Så blefvo egendomarne förfallna till konfiskation. Och likväl säger Taine, att den på landet boende adeln öfverhufvud lefde i det vänskapligaste förhållande både till bönderna och till den öfriga befolkningen, och att de förra icke hyste eller visade något personligt agg till sina herrar. Men dessas egendom, sina arrenderade landstycken, skulle de hafva – detta kunde de icke hjälpa. När kommunerna fingo hand om konfiskation och försäljning, gick omflyttningen lätt, och när assignaterna allt mer och mer föllo i värde, blef liqvuden billig.

Men hela denna egendomsdelning tillföll icke hufvudsakligen de besittningslösa, utan landbönder, som från far till son från evärdlig tid brukat den jord, de erhöilo. Taine ställer mot revolutionens förfarande prisande emancipationen i Ryssland. Skulle han känt emancipationen af våra donationsbönder, skulle denna säkert i än högre grad vunnit hans bifall.

Denna stora egendomsomflyttning har emellertid i Frankrike omöjliggjort all socialistisk delning. Ty de små jordegarena äro lika litet fallna för delning, som de återstående stora. I Tyskland är jordegendomens fördelning olika i skilda landsdelar. Men äfven de arrenderande böndernas ställning synes öfverhufvud vara sådan, att åtminstone förtryck och nöd icke drifver dem i socialisternas läger. Och de torde väl inse, att den icke blefve bättre, då äfven de komme att dela med sina drengar och pigor. I Italien lærer ställningen ännu vara ungefär sådan som i Frankrike före revolutionen, och detta är betänkligt nog. I England, der såsom bekant all jordegendom består af stora possessioner, har man längre hört yrkanden på lättnader för jordafsöndring. Sådane reformer kunna kanske komma till stånd. Men de medföra då också hela den nuvarande aristokratiska statsförfattningens fall. Ty denna är väsentligen grundad på den stora jordegendomen.

Men det är icke jordegendomens delning, som för den moderna socialismen är hufvudsak. Den har uppstått i städerna, i de stora centra för manufakturindustrin och handeln. Den stora mängden af dess anhängare består af fabriks- och handverksarbetare. Hvad de senare egentligen vilja dela, är svårt att förstå, då yrkesfrihet öfverallt herrskar, och då handverken sällan drifvas med större kapital, än det verkstadsinnehafvaren sjelf samlat. Att de okunniga, lata och oordentliga gerna skulle dela sina skickligare och dugligare yrkesbröders inkomst, må väl vara. Men icke lida de af kapitalets förtryck. Annat är förhållandet med fabrikerne. Dessas drifvande förutsätter ett för

arbetaren oåtkomligt kapital, som dertill har egenskapen att icke kunna styckas såsom jordegendomen. Byggnader, drifkraft, maskiner, driftkapital – allt måste, för att kunna verka oupplösligt sammanhållas. Det är detta kapitals odelbarhet, som fostrat den socialistiska teorin. Staten, icke någon enskild, skall ega fabrikskapitalet, ty då kan afkastningen utan afdrag eller nästan utan afdrag tillfalla arbetaren. Som likväl lärans skapare äro nog bildade att inse, att denna fordran icke ensamt och undantagsvis kan uppställas för fabrikena, så får all annan produktion följa med, och staten skall blifva den enda egande och kapitalisten. Någon del af förtjensten må staten få behålla för de allmänna statsbehofven. Men resten tillfaller oafkortadt arbetaren – om ej Fries' och andras erinran angående kapitalets ökande sätter sig häremot. All enskild eganderätt skall försvinna. Så är läran ett storartadt, ovederläggligt system, enligt hvilket all framtida statsinrättning skall byggas.

När så skall ske, ser minst sagdt betänkligt ut. Men massorna hafva ingalunda tid att vänta ens i decennier, om också ledarena gerna gifva sig till tåls, emedan deras embete naturligtvis komme att såsom obehöfligt indragas, den dag läran blir verklighet. De eftertänksamme bland dessa predika derföre laglighet. Reformen skall ske på laglig väg; våld skall undvikas. Likväl tvingar hänsyn till massorna dem att falla ur sin rol, att t. ex. upphöja pariserkommunen med dess illgerner, lofva snar fortsättning o. s. v. Hvarje lagom klok menniska kan också inse, att agitationen, om den får fortgå, skall sluta med försök till våldsamt delning och blodiga konflikter.

Engelska arbetaren är så genomträngd af öfvertygelsen om konstitutionens bestånd, att han icke kan lockas till den tro, att den socialistiska konstitutionen kunde sättas i dess ställe. Han har också så ofta, när han velat bruka våld, haft blodig erfarenhet af statsinrättningens fasthet, att han icke lätt förnyar försöket. Förunderligt är äfven att se, huru, när i England en strike fyller gator och vägar med tusental hungrande, kommunerna, fabriks herrarne inberäknade, i allt saktmod föda dessa tiggare af eget val. I Frankrike, der ingen menniska har aktning för någon konstitution eller tror på någon sådant bestånd, kan arbetaren minst hysa en sådan vantro. Man har derföre, sedan revolutionen 1848, försett sig med särskilda lagar mot socialismen. De torde egentligen gälla den internationella socialismen. Men ingen socialistförening finnes, som icke står i något samband med internationalen. Allt emellanåt läser man derföre berättelser om någon förening i Frankrike, hvars medlemmar på sådan grund och kanske, emedan föreningen varit hemlig, tillkommen utan vederbörligt politisktillstånd, förpassas till fängelserna. Man synes dessutom der tro, att det sätt, hvarpå kommunistupproret lyktades, ingifvit herrar socialister en så grundlig skräck, att man kan motse lugn i lägret för en lång framtid.

I Tyskland är förhållandet ett annat. I allmänhet har Tyskland allt sedan trettioårakriget företrädesvis varit ett den lagliga ordningens land, i hvilket person eller egendom åtnjutit det säkraste skydd – ehuru visst utan all konstitutionell apparat. Året 1848 gjorde häri ett afbrott. Väl ingingo i dess rörelser äfven socialistiska elementer, men utan att spela någon framstående rol. Men sedan från den tiden fria politiska institutioner blifvit införda, har äfven socialismen fått luft. Då rikskanslern till sin olycka grundade nordtyska förbundets riksdag – numera Tyska riksdagen – på omedelbar allmän valrätt, blef den en makt i staten. Ingen skulle säkert klandrat det, om valen blifvit

medelbara i två grader, och troligen skulle i sådan händelse riksrepresentationen visat mera enhet, än nuvarande mångbrokiga församling. Härtill kommer, att en tysk representation icke gerna kan vara annat än en radikal teorianhängare. Sådant är äfven det hittills starkaste partiet, det s. k. nationalliberala, ehuru det häri ännu öfverträffats af sin fordna vapenkamrat, det progressistiska partiet, hvilket den liberala teorin till ära jemnt rännt med pannan mot väggen. Märkligt är dock, att valmännen småningom förlorat behag till detta upphöjda skådespel, och att partiet håller på att dö ut. Men det nationalliberala partiet
10 är redan nog. Det inser klart, att Tyskland, som först i går utträdt ur den absoluta monarkin, med ens skall hafva en konstitutionel stats alla institutioner *in amplissima forma*. Äfven socialisterna skola oafkortadt åtnjuta obegränsad agitationsfrihet, tryckfrihet och församlingsfrihet – eljest vore det slut med all tysk frihet.

Det är ett den moderna politiska frihetens requisitum, att äfven statsformens öfverändakastande skall få fritt läras och yrkas, endast med tillägget: i laglig ordning. Men ännu har sådant aldrig försiggått i laglig ordning. Vinner predikan sitt mål, bortfaller derföre tillägget. Och likväl förnöjer man sig med denna talfrihet, hvilken man vet
20 innebära en så uppenbar osanning. *Plectuntur Achivi!*

Om någon åtgärd numera kan i Tyskland afvända den gifna slutkatastrofen, att socialisterna måste nedslås i öppen blodig strid, skall framtiden utvisa. Men kraftigt handhafda lagar, som hindra massornas öfverlemmande i första bästa agitators hand, äro nödiga i alla länder, i hvilka man icke vill lemna slutuppställningen åt vapenmakten. Till och med i England ser man sig nu och då tvungen att suspendera habeascorpusakten. Detta hindrar icke att göra allt, hvad ske kan, till utjemnande af den stora olikheten i andel af denna verdens goda. Men utplånas kan den icke. Derföre icke heller de socialistiska sträfvandena i den ena eller andra formen, minst genom teoretiska
30 vederläggningar. Möjligt är, att icke heller preventiva författningar hjälpa. Det återstår endast sjelfförsvaret, samhällsmaktens mot samhällsupplösningen. Och obestridligt är, att endast allas öfvertygelse om denna samhällets makt kan göra äfven socialismens predikan oskadlig. Men olyckan är, att alla icke kunna bringas till denna öfvertygelse annorlunda, än genom hård erfarenhet.

Taine framhåller i sitt citerade arbete, huru 18 seklets s. k. filosofi blef de bildades sätt att tänka och tala, och huru dess läror småningom trängde ned till mängden, mindre naturligtvis genom litteraturen, än genom att afhandlas på kaféerna, i salongerna och i hemmen inför
40 begärligt lyssnande skaror af tjenare och andra, hvilka förstodo, kommenterade och använde dem på sitt vis. Men hvilken smäsak var icke detta mot publiciteten i vår tid, då skaror af skribenter och förläggare i vild täflan hasta att i brochyror och tidningar enkom för den stora allmänhetens räkning popularisera hvarje upplösande lära. Verlden är intet annat, än materien och dess vexlingar, som ensamt evigt vara. Sanning är endast, hvad ögat ser och örat hör; rätt kampen för tillvaron. Menniskans enda mål är individens fria utveckling, som i sig är sitt eget ändamål, för hvars tjänst staten är till. Verldshistorien
50 är blott den långa befrielseprocessen från de lekamliga bojor och den vantro, de dumma människorna låtit pålägga sig af våldsmän och listiga prester o. s. v. Det är en äflan att lyckliggöra massorna, som måste bära sin frukt. Också återskalla dessa läror från socialisternas tidningar och möten. De ljuda förträffligt vid tryffelpastejen och champagnen. Men de taga sig annorlunda ut vid arbetarens knappa brödstycke. Också

har han funnit på en ny mensklighetens fiende, som icke är skönjbar i de regioner, der lärorna utkläckas, nemligen kapitalet.

J. V. S.

199 OM PRIVATA SKOLOR.

Morgonbladet n:o 250, 26. X 1878

Ingen lärer väl förneka, att icke frihet att inrätta privata skolor bör finnas i hvarje land – jemte frihet att i dem inrätta undervisningen såsom skolans uppehållare det önska, under förutsättning nemligen, att undervisningen lärer laglydnad och god sed. Statens monopol på undervisningen är lika vådligt som allt annat monopol. Man kan till och med anse det för obehörigt, att tillträde till ett af staten uppehållet universitet vägras den ungdom, som icke blifvit undervisad enligt de publika skolornas tabulatur. Embetsexamina vid universitetet äro en annan sak. För dem kan statsmakten uppställa sina fordringar. Men mögenheten för universitetsstudier beror sannerligen icke af statsskolornas pensa och läroböcker. Ty de, som föreskrifvit dessa, torde icke varit sådane trollkarlar, att de råkat hitta på den enda menskligt möjliga kunskapsväg och det kunskapsmått, som göra lärjungen skicklig att idka vetenskapliga studier.

Att deremot förvisa statens skolor och yrka på endast privatundervisning, är såvidt det rörer de flesta jordens folk att föra okunnighetens och mörkrets talan. Men det är ännu vida förkastligare. Det är att yrka på vetande endast för den rika. Ty det är klart nog, att privata skolor kunna uppehållas endast af förmöget folk, och det blir tillfälligt, om de, som uppehålla skolan, äro barmhertiga nog att mottaga äfven några frielever. Högst prisvärdt handladt är det derföre af vårt lands styrelse, att, då understöd gifves åt privata fruntimmersskolor, förbehålla fri undervisning åt visst antal lärjungar.

I England och Nordamerika, der en oerhörd förmögenhet samlats på enskilda händer, hafva läroanstalter grundats genom stora donationer. Den aristokratiska samhällsförfattningen i det förra landet verkade, att deras begagnande blef börden och rikedomens förbehållet. I öfrigt har den lärda undervisningen varit öfverlemnad åt enskilda pensionsanstalter. I Förenta Staterna följdes moderlandets exempel med den nödvändiga åtskilnaden, att der icke finnes någon annan aristokrati än penningens. Med få undantag måste äfven derstädes undervisningen betalas. Om det så skall fortgå, må vara ovisst. I båda länderna hafva talrika röster höjt sig för nödvändigheten af embetsexamina. Går denna fordran igenom, måste staten sörja för läroanstalter. Äfven från en annan sida torde fordran på kostnadsfri undervisning komma att göra sig hörd, ju mera nemligen arbetarerörelsen vexer och massan af folket kommer till medvetande om sina samhällsbehof.

På den Europeiska kontinenten deremot har, utan tvifvel i samband med de strängt monarkiska statsförfattningarne, den lärda bildningen efterhand blifvit erkänd för statsbehof. I de katolska länderna vårdades den från äldre tid mest af de religiösa korporationerna. Revolutionen gjorde i Frankrike slut på detta förhållande. Sedan den upplukad både skolor och barmhertighetsanstalter, utan att enligt löfte förmå sätta något i deras ställe, tog den första Napoleon löftets uppfyllande om hand och inrättade ännu bestående Franska »université», som omfattar landets alla lärdomsanstalter, skolor och universiteter. Efterhand